

Prospects of the formation and development of tourism in northern Karakalpakstan

Malika KAYPOVA¹

Karakalpak State University

ARTICLE INFO

Article history:

Received September 2022

Received in revised form

25 October 2022

Accepted 20 November 2022

Available online

25 December 2022

Keywords:

tourism,

Muynak,

historical monuments,

ecotourism,

economy.

ABSTRACT

Since the first years of independence, special attention has been paid to creating an institutional and legal framework for tourism development. The adoption of the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan “On the first priority measures for the development of the tourism sector for 2018–2019” is a logical continuation of the consistent national policy implemented in the tourism sector of Uzbekistan, which will allow rapid actively promote domestic tourism products on the world market with the aim of introducing the most effective procedures, expanding the economic potential and income base of the region, creating new jobs, increasing the flow of tourists to our country, as actively and comprehensively promoting national tourism products in the world market aimed at promotion. According to that, a program of top-priority actions for tourism development for 2018–2019 has been approved. After all, the organizing of ecotourism in other areas, such as Kungirov and Muynak districts, will lead to the development of related sectors, the creation of new jobs, the increase of local residents’ incomes and foreign exchange earnings, the number of travel agencies and the flow of tourists to the region.

2181-1415/© 2022 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss11/S-pp89-94>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Қорақалпоғистонда туризмнинг шаклланиши ва ривожланиши истиқболлари

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

туризм,

Мўйноқ,

тарихий ёдгорликлар,

экотуризм,

иқтисод.

Мустақилликнинг дастлабки йилларидан туризм ривожланишининг институционал ва меъёрий-ҳуқуқий асосларини яратишга алоҳида эътибор қаратилди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2018–2019 йилларда туризм соҳасини ривожлантириш бўйича

¹ Karakalpak State University. Nukus, Karakalpakstan.

биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорининг қабул қилиниши Ўзбекистонда туризм соҳасида амалга оширилаётган изчил давлат сиёсатининг мантиқий давоми бўлиб, соҳани жадал ривожлантириш учун қулай иқтисодий, маъмурий ва ҳуқуқий муҳитни яратган ҳолда энг самарали тартибни жорий этиш, ҳудудларнинг иқтисодий салоҳияти ва даромадлари базасини кенгайтириш, янги иш ўринларини яратиш, юртимизга келадиган туристлар оқимини кўпайтириш, шунингдек миллий, туризм маҳсулотларини жаҳон бозорида фаол ва комплекс тарзда илгари суришга қаратилган. Унга кўра, 2018–2019 йилларда туризмни ривожлантириш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар дастури тасдиқланди. Зеро, Қўнғирот ва Мўйноқ туманлари каби бошқа ҳудудларда ҳам экотуризмни ташкил этиш, ёндош тармоқларнинг ҳам ривожланишига, янги иш ўринларининг яратилишига, маҳаллий аҳоли даромадлари ва валюта тушумининг ошишига, турфирмалар сони ва минтақага туристлар оқимининг ошишига олиб келади.

Перспективы становления и развития туризма в Каракалпакстане

Ключевые слова:

туризм,
Муйнак,
исторические памятники,
экотуризм,
экономика.

АННОТАЦИЯ

С первых годов независимости особое внимание уделялось созданию институциональных и нормативно-правовых основ развития туризма. Принятие указа Президента Республики Узбекистан «О первоочередных мерах по развитию сферы туризма в 2018–2019 годах» является логическим продолжением последовательной государственной политики, проводимой в сфере туризма в Узбекистане. Внедрение наиболее эффективного порядка, создающего благоприятную экономическую, административную и правовую среду для ускоренного развития отрасли, расширение базы экономического потенциала и доходов регионов, создание новых рабочих мест, увеличение потока туристов в нашу страну, а также активное и комплексное продвижение национальных туристских продуктов на мировом рынке считаются основными направлениями данного указа. Согласно указу, утверждена программа первоочередных мер по развитию туризма на 2018–2019 годы. Ведь организация экотуризма в других регионах, таких как Муйнакский и Кунградский районы, также приведет к развитию смежных отраслей, созданию новых рабочих мест, увеличению доходов и валютных поступлений местного населения, увеличению количества турфирм и притока туристов в регион.

Ҳар қандай мамлакатда туризмнинг ривожланиши, энг аввало, ушбу соҳага нисбатан давлат томонидан олиб борилаётган сиёсатнинг самарадорлик даражасига боғлиқдир. Давлат туристик инфратузилманинг шаклланиши ва

фаолият кўрсатиши учун зарурий шарт-шароитларни яратиш, яъни меъёрий-ҳуқуқий асосларни барпо этиш, умуман туризм ва унинг алоҳида турларини рағбатлантириш бўйича тегишли ташкилий-иқтисодий чора-тадбирларни амалга ошириш, туризм фаолияти билан шуғулланувчи корхоналар ўртасида ҳалол рақобат муҳитини яратиш, туризмга хизмат кўрсатувчи бозор инфратузилмасини тартибга олиш, туристлар ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилиш ва кафолатлаш орқали ушбу соҳанинг ривожланишига ёрдам кўрсатади.

Мустақилликнинг дастлабки йилларидан туризм ривожланишининг институционал ва меъёрий-ҳуқуқий асосларини яратишга алоҳида эътибор қаратилди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1992 йил 27 июлдаги 447-сонли Фармонида мувофиқ “Ўзбектуризм” Миллий Компанияси ташкил этилди. Шунингдек, 1993 йилда Ўзбекистон Бутунжаҳон Туристик Ташкилотининг аъзосига айланди. Бугунги кунда Ўзбекистонда туризм ривожланишини тартибга солувчи меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар тизими асосини Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, Фуқаролик ва Солиқ Кодекслари, 1999 йил 29 августда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг “Туризм тўғрисида”ги Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1999 йил 30 июндаги “Ўзбекистонда туризм соҳаси учун малакали кадрлар тайёрлаш тўғрисида”ги, 1999 йил 15 апрелдаги “2005 йилгача бўлган даврда Ўзбекистонда туризмни ривожлантириш Давлат дастури тўғрисидаги” Фармонлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1995 йил 3 июндаги 210-сонли “Ўзбекистон Республикасида халқаро туризмнинг замонавий инфратузилмасини барпо этиш тўғрисида”ги, 1998 йил 8 августдаги 346-сонли “Сайёҳлик ташкилотлари фаолиятини ташкил этишни такомиллаштириш тўғрисида”ги, 2002 йил 2 сентябрдаги 310-сонли “Ўзбекистон Республикасида меҳмонхона бизнеси ва халқаро туризмни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ва 2003 йил 17 январдаги 33-сонли ушбу қарорни қисман ўзгартириш тўғрисидаги, 2003 йил 11 ноябрдаги 497-сонли “Туризм фаолиятини лицензиялаш тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги, “Ўзбекистон Республикасида 2010 йилгача бўлган даврда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини ривожлантиришни жадаллаштиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” ги қарорлари ташкил этади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2018–2019 йилларда туризм соҳасини ривожлантириш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорининг қабул қилиниши Ўзбекистонда туризм соҳасида амалга оширилаётган изчил давлат сиёсатининг мантиқий давоми бўлиб, соҳани жадал ривожлантириш учун қулай иқтисодий, маъмурий ва ҳуқуқий муҳитни яратган ҳолда энг самарали тартибни жорий этиш, ҳудудларнинг иқтисодий салоҳияти ва даромадлари базасини кенгайтириш, янги иш ўринларини яратиш, юртимизга келадиган туристлар оқимини кўпайтириш, шунингдек, миллий туризм маҳсулотларини жаҳон бозорида фаол ва комплекс тарзда илгари суришга қаратилган. Унга кўра, 2018-2019 йилларда туризмни ривожлантириш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар дастури тасдиқланди.

Ушбу ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатларнинг қабул қилиниши Ўзбекистоннинг бошқа минтақалари каби Қорақалпоғистонда ҳам туризм соҳасини ривожлантиришда муҳим аҳамиятга эга бўлди. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 3 февралдаги ПФ–5326-сонли “Ўзбекистон Республикасида туризм салоҳиятини ривожлантириш учун қулай шароитлар

яратиш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармонининг қабул қилиниши билан қатор давлатларнинг фуқароларига виза режимининг бекор қилиниши туфайли ҳудуддаги туристик фирмаларга Орол денгизига туристик маршрутларни амалга ошириш учун йўлтанламас автомобилларнинг олиб киришларига қулай шароитларнинг яратилиши соҳани ривожлантириш учун кенг имкониятлар яратгани ҳолда, чет эл сайёҳларининг дастлабки оқимининг ошишига хизмат қилмоқда. Зеро, Қўнғирот ва Мўйноқ туманлари каби бошқа ҳудудларда ҳам экотуризмни ташкил этиш, ёндош тармоқларнинг ҳам ривожланишига, янги иш ўринларининг яратилиши, маҳаллий аҳоли даромадлари ва валюта тушумининг ошишига, турфирмалар сони ва минтақага туристлар оқимининг ошишига олиб келади.

Қорақалпоғистон Республикаси туризм ва меҳмонхона хизматларини ривожлантириш учун катта салоҳиятга эга. Ҳозирги вақтда республикада 48 та меъморчилик ва архитектура ёдгорликлари, 42 та монументал ва санъат ёдгорликлари ҳамда 3 та диққатга сазовор жойлар (Султон Увайс мемориал мажмуаси, Савицкий номидаги санъат музейи, Миздахкан архитектура мажмуаси) ва 255 та археологик обидалар мавжуд. Бундан ташқари, Нукус шаҳрида 545 ўринли 15 та меҳмонхона фаолият юритмоқда. Шунингдек, туманларда 12 та меҳмонхона ва “юрта” (қора уй-ўтов)лар ишлаб турибди.

Таъкидлаб ўтиш жоизки, ҳозирги вақтда минтақанинг Қонлиқўл, Чимбой ва Кегейли туманларида меҳмонхоналар умуман мавжуд эмас. Элликқалъа туманидаги Тупроқ қалъа (э.ав. I-IV асрлар), Аёз қалъа (э.ав. III-IV асрлар), Қирққиз қалъа (э.ав. III-IV асрлар), Бургут қалъа (VI-VIII асрлар), Амударё туманидаги Шилпиқ (I-IV асрлар), Хўжайли туманидаги Миздаххон мажмуи (III-IV асрлар) катта тарихий-маданий ва маънавий аҳамиятга эга. Шундай бой салоҳият мавжудлигига қарамасдан, республикада туризм ва меҳмонхона хизматлари яхши ривожланмаган.

Туризм ва меҳмонхона хизматларининг жами хизматлардаги улуши 0,1 фоизни ташкил этмоқда. Туризм хизматлари Нукус шаҳри, Беруний, Элликқалъа туманларида йўлга қўйилган, холос. Минтақанинг қолган туманларида, айниқса, Элликқалъа, Қўнғирот, Тўртқўл, Хўжайли, Амударё туманларида туризмни ривожлантириш учун жуда катта салоҳият мавжуд ва улардан самарали фойдаланиш талаб этилади.

Республика Президенти Ш.Мирзиёев таъкидлаганларидек, “Туризмни ривожлантириш учун, аввало, зарур инфратузилмани такомиллаштириш шарт. Биринчиси, транспорт, иккинчиси логистика”. Инфратузилма сифатини ва маиший шароитларни яхшилаш МЭТХларга ва маҳаллий аҳолига экотуристларни етарлича кўпроқ жалб қилишга, таклиф қилинадиган пуллик хизматлар кўламини кенгайтириш ва туризмдан келадиган даромадларни оширишга имкон беради.

Туризм соҳасининг ривожланишида ресурсларнинг мавжудлиги ва ҳолати минтақаларда туристик фаолият турлари бўйича ихтисослашувини белгилайди (масалан, қулай иқлим шароити ва бой табиий ресурслар, соғломлаштириш ва рекреацион туризмни, минтақада маданий ресурслар-нинг кўплиги маданий-танишув туризмни ривожлантиришга имкон беради). Демак, минтақа шаҳар ва туманларини муайян бир туристик фаолият турига ихтисослаштириш мақсадга мувофиқ.

2005 йилда Орол бўйини ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш истиқболлари ҳақида Халқаро Оролни қутқариш жамғармаси (ХОҚЖ) Нукус филиали директори томонидан экотуризмни ривожлантириш бўйича “Қулай

жойларда комплекс сервис хизматларини кўрсатадиган шоҳобчаларига, кичик меҳмонхоналарига, спорт, ов ва балиқ овлаш хўжаликларига эга бўлган экологик саёҳатни (экотуризмни) ривожлантириш бўйича доимий амал қиладиган кичик ҳаракат дастурларини ишлаб чиқиш лозим”, - деган таклиф билдирилди.

Ўзбекистоннинг кўпгина минтақаларидаги каби Қорақалпоғистон Республикасида ҳам нафақат умумий туризмни, балки унинг ўзига хос бўлган экотуризмни ривожлантириш учун жуда катта туристик салоҳият мавжуд. Чунки Қорақалпоғистоннинг ҳеч бир минтақада учрамайдиган табиати, ўзига хос ўсимлик ва ҳайвонот дунёси, даштлари, кўл ва сув ҳавзалари, Амударё этаклари, Бадай-тўқай қўриқхонаси, Устюрт текислиги, Қизил қум чўли ва янги пайдо бўлган Оролқум тузли чўли, Амударё дельтаси, қолдиқ тоғлар билан Султон Увайс тоғ, Белтау, Қусханатау тепаликлари табиий-худудий экотизимларининг мавжудлиги бошқа ҳудудларга нисбатан Қорақалпоғистон учун рақобат устуворликларини таъминлайди.

Қорақалпоғистон Республикасида “Сайғоқ” давлат буюртмахонаси, “Судочье” орнитологик давлат буюртмахонаси фаолият кўрсатмоқда. Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси томонидан “Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар тўғрисида”ги Қонун талаблари асосида ушбу буюртмахоналар ҳудуди режимини сақлаш, ҳайвонот ва наботот дунёсини муҳофаза қилиш бўйича давлат назорати ўрнатилган.

Қорақалпоғистон Республикасида 2005–2016 йилларда БМТнинг Тараққиёт дастурига мувофиқ Глобал экологик жамғармаси иштирокида Амударё дельтасида тўқайзорларни асраш ва муҳофаза қилинадиган табиий ҳудудлар тизимини мустаҳкамлаш лойиҳаси амалга оширилди. Ушбу лойиҳага кўра, умумий майдони 68 минг 717 гектар, шундан муҳофаза қилинадиган ҳудуди 11 минг 568 гектар бўлган “Қуйи Амударё биосфера резервати” ташкил этилди. Бу ерда турли ҳайвонлар, хусусан, Бухоро буғуларини муҳофаза қилиш, уларнинг яшаши ва кўпайиши учун қулай шароит яратилди.

Устюрт текислигида сайғоқларни муҳофаза қилиш ва уларнинг яшаши учун қулай шароит яратиш эҳтиёжидан келиб чиқиб, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил 22 июлдаги “Мажмуа (ландшафт) буюртма қўриқхоналарини барпо этиш ва уларнинг фаолиятини ташкил этиш билан боғлиқ масалаларни тартибга солиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори ижросини таъминлаш мақсадида “Сайғоқ” давлат буюртмахонаси базасида беш участкани ўз ичига олган 628,3 минг га. майдон ажратиш белгиланди. Бу участкаларда сайғоқлар ва бошқа кам учрайдиган ҳайвонлар яшаши учун етарли шарт-шароит – серўтлоқ яйловлар, сув манбалари яратилган. Шунингдек, бошқа салбий ҳолатларнинг олдини олиш мақсадида ландшафтли буюртмахона ҳудудида 219,8 минг га. майдонда муҳофаза зонаси ташкил этиш режалаштирилган. Бунинг амалга оширилиши сайғоқлар, кам учрайдиган ҳайвонлар ва ўсимликлар популяцияси кўпайишига хизмат қилади.

Атроф-муҳит муҳофазаси ва экологик муаммоларни ҳал этишда табиий сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Айни пайтда Мўйноқ тумани ҳудудида “Мўйноқ аква саноат” давлат унитар корхонаси ташкил этиш ва унинг тасарруфига умумий майдони 39,3 минг гектар бўлган “Жилтирбас”, “Судочье” ва “Рибачье” табиий сув ҳавзаларини доимий фойдаланиш учун бериш мўлжалланмоқда. Ушбу сув ҳавзаларига туташ бўлган Мўйноқ шаҳри ҳамда

Қозоқдарё посёлкасида “Ипотека банк” кредити ҳисобидан балиқ чавоқларини етиштирувчи питомник ва инкубация цехлари ишга туширилди. 2017 йилдан бошлаб, корхона мазкур сув ҳавзасида 1 миллион дона балиқ чавоғи етиштириб, бу кўрсаткични ҳар йили 500 минг донага кўпайтириб бориш режалаштирилган.

2017 йилда 450 тонна балиқ етиштириш мўлжалланган бўлса, 2020 йилга бориб, бу кўрсаткич 3 минг 500 тоннага етказилди. Балиқлар учун тўйимли озуқа-ем етиштириш учун “Мўйноқ аква саноат” давлат унитар корхонасига 100 гектар экин майдони ажратилди. 2017-2018 йилларда корхона базасида йилига 375 тонна қайта ишланган балиқ ва ярим тайёр маҳсулот ишлаб чиқариш қувватига эга цех барпо этиш режалаштирилди. Корхонада сиғими 300 тонналик музлаткич камералари ҳам қурилди.

Қорақалпоғистон Республикаси экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси томонидан атроф-муҳит муҳофазаси, табиий ва биологик ресурслардан оқилона фойдаланиш, қайта тиклаш борасида дастур ишлаб чиқилиб, қатъий назорат қилинмоқда. Дастурга кўра, Қуйи Амударё ирригация тармоқлари ҳавзаси томонидан табиий кўлларда балиқчиликни, Ўрмон хўжалиги томонидан асаларичиликни ривожлантириш мақсадида йўлга қўйилган ишлар натижасида жорий йилда 30,6 тонна шифобахш асал етиштириш мўлжалланмоқда.

Шу билан бирга Қорақалпоғистон Республикасида амалга оширилиши керак бўлган бир талай ишлар мавжуд. Айниқса, хорижий давлатлар ва республикаимиз туризм бўйича илғор минтақаларининг тажрибасини Қорақалпоғистон Республикасида ҳам бугунги ижтимоий-иқтисодий шароитларда туризмнинг истиқболли ва ресурс салоҳияти юқори бўлган экотуризм шаклини нисбатан самарали ташкил қилиш ва ривожлантириш, унинг салбий таъсирларини юмшатиш, атроф-муҳитни асраш ва минтақани ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш нуқтаи назаридан афзалликларини ошириш мумкин. Бунинг учун экотуризмни пухта режалаштириш, бошқариш ва экотуристлик фаолият мониторингини олиб бориш зарур бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Karimov I. Mamlakatimiz taraqqiyotining qonuniy asoslarini mustahkamlash faoliyatimiz mezonini bo'lishi darkor. // “Xalq so'zi”, 2006. 25-fevral.
2. Қорақалпоғистон Республикасида туризм ва дам олиш ривожланишининг асосий кўрсаткичлари. Статистик Бюллетень.-Нукус, 2017.
3. Шавкат Мирзиёев. Туризмни янада ривожлантириш масалаларига бағишланган йиғилиш материаллари // “Халқ сўзи”, 2017 йил 4 октябрь.
4. “Эркин Қарақалпақстан” газетаси, 2005 йил, 11 январ, 5-сон.